

Григорій Ключек

Зі студій про літературну освіту

Збірник статей та матеріалів

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

® ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

УДК 82.0.811.161.2(075.8)

ББК 83Укр я73

К50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
(протокол №4 від 26 листопада 2012 року)*

Рецензенти:

Руснак Ірина Євгеніївна – доктор філологічних наук, професор,
проректор з наукової роботи Вінницького педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського;

Токмань Ганна Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор
Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету
імені Григорія Сковороди.

Ключек Григорій

К50 Зі студій про літературну освіту. Збірник статей та матеріалів /
Г. Ключек. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 192 с.

ISBN 978-966-10-3286-5

Книга відомого літературознавця Григорія Ключека присвячена проблемам як вищої, так і шкільної літературної освіти. Автор аналізує минуле й сучасне літературної освіти, визначає основні концепти її реформування. Незважаючи на те, що видання містить окремі статті, присвячені різним проблемам літературної освіти, все ж у своїй сукупності вони створюють цілісне розуміння сучасних проблем цього навчального предмету, що наділений надзвичайно важливими гуманізуючими та естетизуючими функціями.

Для учителів-словесників, викладачів та студентів філологічних факультетів.

УДК 82.0.811.161.2(075.8)

ББК 83Укр я73

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-3286-5

© Ключек Г., 2013

© Навчальна книга – Богдан, 2013

ЗМІСТ

Вступне слово	5
ВИЩА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ . . . 9	
Хто ми такі?	11
Про два рівні вищої літературної освіти	12
Про деякі технологічні вузли	26
Програмування. Змістовий модуль	28
Самостійна робота студентів	30
Аудиторні форми навчання	36
Діагностика та оцінювання знань студентів	39
«Дорожня карта».	42
«ЯКБИ ВИ ВЧИЛИСЬ ТАК, ЯК ТРЕБА...»	45
До історії питання	45
Золотий вік філологічної освіти	47
... та його занепад	54
... а вийде, як завжди, а мо' й гірше	56
Учитель	61
Програми	66
Підручники та посібники	76
КОРОЛЕВА МИСТЕЦТВ — НА ЗАДВІРКАХ ОСВІТИ.	82
ЛІТЕРАТУРНА КЛАСИКА ЯК ВИКЛИК	92
КОНЦЕПЦІЯ РЕФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ.	103
Вступ	103
1. Науково-методологічні засади Концепції	106
2. Мета реформування викладання української літератури в середній школі	107
3. Реформування складових літературної освіти	112
3.1. Загальні принципи.	112
3.2. Програми	120
3.3. Підручники і супровідна методична література	131
4. Організація реформування літературної освіти.	138
Прикінцеві зауваження	139
ПІДСУМКОВЕ СЛОВО НА «КРУТЛОМУ СТОЛІ», ПРИСВЯЧЕНОМУ ОБГОВОРЕННЮ «КОНЦЕПЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ».	140
РИТОРИКА СЛОВА І СЛАЙДУ	151

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «РИТОРИКА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА»	158
Вступні зауваження	158
Програма курсу «Риторика вчителя-словесника»	159
Практична риторика (риторика вчителя-словесника)	165
Мовленнєвий етикет: основні принципи	167
Правила мовного етикету в стандартних етикетних ситуаціях	168
Виразне читання	169
Розказування	170
Мистецтво розповіді про письменників у середніх та старших класах	170
Мистецтво оглядової лекції	171
Мистецтво вступного слова вчителя перед вивченням твору	172
Мистецтво усного слова при вивченні твору методом бесіди	172
Контроль за знаннями студентів, оцінка їхньої навчальної роботи	173
Запитання для контрольних робіт	174
Контрольна робота № 1	174
Контрольна робота № 2	174
Бібліографія	175
Основні навчальні посібники	175
Додаткова література	175
Зміст лекційного курсу «Риторика вчителя-словесника»	180
Практичний курс	181
Заняття 1. Мовленнєвий етикет: стандартні ситуації	181
Заняття 2. Розказування	182
Заняття 3–4. Мистецтво розповіді про життя і творчість письменника	183
Заняття 5. Мистецтво оглядової лекції	185
Заняття 6–7. Вступне слово до вивчення твору	187
Заняття 8–9. Мистецтво бесіди	188
Замість заключного слова	190

Вступне слово

У переліку навчальних дисциплін, що містяться у документі про закінчення середньої школи, на першому місці стоїть «Рідна мова і література». І це стосується не тільки наших «атестатів зрілості». Цей принцип є загальним для всіх національних шкіл у всіх куточках світу. Бо першою ознакою освіченості завжди було вміння володіти як усним, так і писемним словом, а також знати культуру свого народу, яка втілена переважно в живе, емоційно трепетне, наділене енергією Добра і Краси художнє слово. Це особливе, **розвиваюче Слово**, про яке наш геніальний педагог Василь Сухомлинський говорив як про «еліксир для дитячого мозку».

Про те, що наші середня та вищі школи перебувають у кризовому стані, зараз говориться часто. Ніби й реформаторські дії проводяться, розробляються різного роду проекти, концепції, програми, але від того відчуття кризи лише поглиблюється.

Вочевидь, необхідні значно серйозніші, значно професійніші зусилля в осмисленні самої природи кризи, її глибинних чинників. Потрібна інтелектуальна напруга, яка привела б суспільство до розуміння не тільки необхідності корегувати систему освіти залежно від викликів часу, а й розробляти оптимально вивірені концепти освітянського майбутнього. То мають бути зрозумілі, переконливі та добре вивірені моделі — тільки в такому випадку вони самі по собі здатні стимулювати справжнє, а не позірне реформування освіти як життєво важливої складової суспільного організму.

Відомо, що суспільна реформація буде успішною за умови, коли рух «знизу» знаходить стимулюючий відгук руху «зверху». І — навпаки. Це мають бути взаємозустрічні, взаємообумовлюючі рухи, які в кращому випадку надаватимуть процесу згармонізованості, що й гарантуватиме успішність реформування.

Ця книжка є спробою створити рух «знизу» на одному важливому сегменті освітянського поля, що іменується як «літературна освіта». Вона складалася поступово зі статей, написаних у різні роки, але об'єднаних одним і тим же надзавданням — прагненням осмислити літературну освіту в її минулому та сучасному існуванні та накреслити обриси її оптимізованої, а від того, треба сподіватися, і життєздатної суспільно значущої майбутньої моделі.

Чи вдалося це зробити — не мені судити. І не зараз. Але скажу, що поставлене надзавдання все-таки дозволило об'єднати всі статті у певну монографічну цілісність, сформувати, іноді шляхом самоповторень та кількарязового акцентування, певні парадигми.

Окремі з пропонованих публікацій свого часу викликали дискусію. Тут перш за все маю на увазі статтю «Королева мистецтв — на задвірках освіти», що спричинила на сторінках тижневика «Дзеркало тижня» (№ 44, 2007) бурхливе та резонансне обговорення.

«Концепція реформування шкільної літературної освіти в середній школі (предмет — українська література)», що створювалася на замовлення Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, теж була предметом обговорення на сторінках «Дивослова» — фахового журналу вчителів-словесників. Маю надію, що наявність цього матеріалу в пропонованій книзі дає проблемі літературної освіти перспективний вимір, здійснює спробу змодельовати її системне реформування в майбутньому. Іншими словами, «Концепція...» є спробою побачити в реальних деталях **успішну** літературну освіту, що «працює» на формування в майбутньому **успішного** українського суспільства.

«Риторична» частина книжки представлена статтями «Риторика слова і слайду» та авторською програмою навчальної дисципліни «Риторика вчителя-словесника». Наявність цих матеріалів обумов-

лена загостреною потребою розвивати й утілювати в практику вищої педагогічної освіти **педагогічну риторику** як окрему навчальну дисципліну. Доречно нагадати слова Василя Сухомлинського, який постійно наголошував, що «слово — основна зброя вчителя», що в його руках слово «такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Як без скрипки немає музики, без фарби і пензля — живопису, без мармуру й різця — скульптури, так без живого, трепетного, хвилюючого слова немає школи, педагогіки. Слово — це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність».¹

Педагогічна риторика як навчальний предмет перебуває у нас на початковій, навіть ембріональній стадії. А про розробку так званих фахових риторик у нас ще взагалі питання не стоїть, хоч цілком очевидним є те, що кожна педагогічна спеціальність має свої особливості ефективного користування педагогічним — навчальним і виховним — словом. Йдеться про розробку прикладної риторики для словесника, історика, математика, вчителя початкових класів.

Пропонована програма «Риторика вчителя-словесника» є першою спробою створити прикладну навчальну дисципліну, яка б сприяла фаховій підготовці майбутніх вчителів української літератури, навчаючи їх секретам володіння словом як основною «зброєю».

І наостанок хочу подякувати колегам з різних міст України, у спілкуванні з якими визрівали думки, ідеї, концепти, що висловлені у цій книжці. Передусім серед своїх порадників, консультантів та опонентів хочу назвати професорів Василя Марка (Кіровоград), Ганну Токмань (Переяслав-Хмельницький), Ірину Руснак (Вінниця), Петра Іванишина (Дрогобич), Ольгу Слоньовську (Івано-Франківськ), доцентів Валентину Гребньову (Франція), Любов Зубак (Кіровоград), Василя Пахаренка (Черкаси), Катерину Та-

¹ Сухомлинський В.О. Слово про слово // Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 5. – К., 1977. – С. 160.

ранік-Ткачук (Київ), Василя Шуляра (Миколаїв), учителів української мови вищої категорії Інну Рожанчук (Кіровоград), Тетяну Зінченко-Русенко (с. Краснопілля Кіровоградської області), Валентину Яцейко (м. Новомиргород) та багатьох інших.

Спасибі вам, колеги!

ВИЩА ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Ввійшли у Болонський процес. Втягнулися. Із внутрішнім опором, з тривогою, з безліччю великих і малих запитань, на які гарячково ще й досі шукаємо відповіді.

Сам по собі Болонський процес є досить виразним виявом загальноосвітніх тенденцій до глобалізації. А вони, як відомо, проводжуються спротивом, часом вельми адекватним. Це добре розуміють ініціатори та ідеологи Болонського процесу. Саме тому майже в усіх деклараціях, конвенціях, резолюціях, ухвалах, що були прийняті на відповідних симпозіумах, самітах, конференціях тощо (Лісабонська конвенція 1997 р., Сорбоннська декларація 1998 р., Болонська декларація 1999 р. та ін.), у різних формах варіювалося застереження на кшталт того, що при здійсненні реформ треба остерігатися нівеляції національних особливостей освітніх систем різних країн Європи. На жаль, у всіх друкованих матеріалах, які зараз у чималій кількості з'являються у нас, цей важливий постулат не те що не обговорюється, а й майже не згадується. Думається, що причина такої ситуації прямо пов'язана з нашим головним лихом — з денационалізованою свідомістю. Ця біда визначає кожную, кожную клітинку нашого буття, робить його хворобливим, позбавленим життєвої креативності. Денационалізована свідомість не тримається традиції, ослаблює інстинкт самозбереження. Ось і зараз ми неодноразово ставали свідками, як входження у Болонський процес набувало р-революційного розмаху, який у кінцевому результаті може завершитися тим, що стоятимемо перед купою

наламаних дров і будемо чухати потилиці, — о, цей безсмертний український жест! До речі, до такої ситуації, пов'язаної з уже здійсненими «реформами» в освіті, нам не звикати...

А втім, входження до Болонського процесу дає нам реальний шанс реформувати нашу вищу освіту по-справжньому, вивести її з того ентропійного, сомнамбулічного стану, в якому вона зараз перебуває. Щоб ці наміри перетворити в реальність, необхідно, на нашу думку, суворо дотримуватися кількох засадничих вимог.

Перша з них якраз і полягає в гармонізації прагнень у виконанні основних постулатів Болонського процесу (введення двоступеневої структури вищої освіти, використання єдиної системи кредитних одиниць і т.д.) з найбільш здоровими, такими, що є незаперечними у своїй ефективності традиціями вітчизняної вищої школи. Дуже важливо ці традиції експлікувати й увиразнити та належним чином поцінувати, щоб уберегти їх від усякого роду р-революційних трансформацій. Не забуваймо, що прагнення руйнувати з метою побудувати на руїнах якийсь «новий світ» закладено в нас майже на генетичному рівні: таку вже історію маємо.

Сам по собі процес гармонізації є дуже складним, бо потребує взаємних поступок між його складовими. Окрім того, треба пам'ятати, що кожне недостатньо виважене, неоптимальне рішення, закладене в модель майбутньої освітньої системи, негативно позначиться на ефективності її практичного функціонування.

По-друге, виробляючи загальну модель української вищої освіти за мірками Болонського процесу, необхідно дотримуватися принципу, що кожна модель, якій належить втілитись у практику, окрім оптимальної виваженості та системної взаємоузгодженості (згармонізованості) усіх складових, має бути спрощеною до розумних меж і через те максимально зрозумілою. Практика вже не раз засвідчувала, що доля реформи, інтенсивність її впровадження багато в чому залежить: а) від переконливості її мотиваційної частини та б) від простоти й зрозумілості її моделі. Доводиться на цьому наголошувати, бо цілком очевидною стає тенденція до створення громіздкої моделі реформування, яка в багатьох своїх як поки що віртуальних, так і вже частково реалізованих, «втілених у життя» компонентах, уже виглядає надмірно ускладненою й непереконли-

КОНЦЕПЦІЯ РЕФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ¹

(предмет — українська література)

Вступ

Потреба в реформуванні шкільної літературної освіти визрівала давно. На цей момент вона набула гострої, навіть кричущої актуальності. Занепад літературної освіти є одним із чинників гуманітарної катастрофи, ознаки якої вже досить виразно проявляються в сьогоденні. Різке зниження грамотності та риторичних якостей, вульгаризація та обезкультурнення мислення і почування, що стають усе більш характерними для молодих поколінь, значною мірою зумовлені дедалі зростаючою віддаленістю від скарбниці духовної культури, якою є художня література.

Художня література як навчальний предмет має величезний потенціал в етико-естетичному та мовленнєвому розвитку особистості. Художня мова завдяки своїй організованості, багатству виражально-зображувальних засобів є на кілька порядків вищою за будь-які інші мовні системи, а саме сприймання художніх творів є процесом активного навчального спілкування з довершеними текстами. Справжня, непроминуша художність, що притаманна творам, які вже пройшли суворий відбір часом і набули статусу

¹ «Концепція реформування літературної освіти в середній школі» була створена на замовлення Міністерства освіти і науки, молоді та спорту. Вона була опублікована в часописі «Дивослово» (2011, №10) і обговорювалася на його сторінках протягом 2012 року.

класичних, ґрунтується на ствердженні Добра і Краси, співчутливості, прагненні захистити й розвинути людяне в людині. При цьому треба взяти до уваги, що видатні педагоги «всіх часів і народів» неодноразово наголошували, що власне художній вплив наділений високою педагогічною ефективністю — шляхетною у змістовому плані й тривкою в часі.

Щоб зрозуміти потребу в реформуванні літературної освіти та напрям, у якому вона має відбуватися, необхідно осмислити особливості та чинники її трансформації протягом останніх двох століть.

Є всі підстави говорити про «золотий вік» літературної (філологічної) освіти, що розпочався десь з кінця XIX століття, коли художня література зайняла домінуюче становище серед інших видів мистецтв і стала одним із основних предметів шкільного вивчення, та завершився приблизно наприкінці 60-х років минулого століття.

Без перебільшення можна сказати, що літературна освіта саме в цей період стала для людства винятково ефективним засобом мовленнєвого та етико-естетичного розвитку. Щоб переконатися в цьому, варто лише глибше ознайомитися з рівнем мовленнєво-літературного розвитку випускників гімназій та реальних училищ, скажімо, перших двох десятиліть XX століття. Тогочасний випускник класичної гімназії за усіма критеріями філологічної підготовки — грамотність, письмове та усне володіння виражально-зображувальним словом, глибина розуміння художнього тексту та мистецтво його інтерпретації — навряд чи поступився б «червонодипломному» випускнику сьогоденного університету. Більшість митців слова, що прийшли в українську літературу в 20-ті роки — П. Тичина, М. Рильський, Є. Маланюк, М. Бажан, Ю. Яновський, В. Підмогильний та багато інших, — університетів не закінчували, проте кожен із них був глибоким інтелектуалом та блискуче володів художнім словом.

Золотий вік філологічної освіти треба вважати феноменом, який ще потребує вивчення та увиразнення. Цей період в освітньо-духовній історії сучасної цивілізації зарядив людство позитивною, гуманістично забарвленою енергією, розвинув Слово, а отже, Дух і Розум. І ця енергія, акумульована в період розвитку літературно-філологічної освіти, почала слабшати з настанням телевізійної епохи — у нас вона вступила у свої права до кінця 60-х років. На Заході цей процес розпочався дещо раніше й відбувався інтенсивніше.

- Ключек Г. «Душа моя сонця намріяла...»: Поетика «Сонячних кларнетів». — К., 1986.
- Ключек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. — К., 1998. — С. 182–200; 215–228.
- Ключек Г. Шкільна версія аналізу роману «Тигролови» // Багряний Іван. Тигролови: роман; Чому я не хочу вертатися до СРСР?: памфлет. — Кіровоград, 2000.
- Філенко Т. Берегиня поета — музика (До 100-річчя від дня народження П. Тичини) // Сучасність. — 1991. — № 2. — С. 46–60.
- Шейровська Г. Велика книга поетового життя (Система уроків з вивчення творчості П. Тичини) // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. — 2000. — № 3. — С. 130–144.

Заняття 8–9.

Тема: *Мистецтво бесіди*

Мета: навчити складати систему завдань і запитань для аналізу літературного твору (його проблематики, образів персонажів, поезики); засвоїти усномовні навички у проведенні уроку методом бесіди.

Структура заняття

1. Критичний аналіз системи завдань і запитань, що пропонуються в підручниках і навчальних посібниках при вивченні творів:

- Григорій Тютюнник. «Дивак» — 5-й клас.
- Микола Вороний. «Євшан-зілля» — 6-й клас.
- Володимир Винниченко. «Федько-халамидник» — 6-й клас.
- Михайло Стельмах. «Гуси-лебеді летять» — 7-й клас.
- Григорій Тютюнник. «Климко» — 7-й клас.
- Тарас Шевченко «Чигрине, Чигрине...» — 9-й клас.

2. Рольова гра. Послідовно-цілісний аналіз літературного твору шляхом бесіди. Аналізуються твори:

- Григорій Тютюнник «Климко» — 7-й клас.
- Тарас Шевченко «Чигрине, Чигрине...» — 9-й клас.

3. Рольова гра. Послідовно-цілісний аналіз образу персонажу шляхом бесіди. Аналізуються образи персонажів:

— Марусі Чурай (однойменний роман Ліни Костенко);

— Григорія Многогрішного (роман І. Багряного «Тигролови»).

Критерії оцінки занять, проведених методом бесіди:

— чи можна говорити про завдання і запитання як про систему? Чи всі питання і завдання спрямовані на досягнення «кінцевої мети» — розкриття художнього змісту твору?

— чіткість формулювання запитань;

— доцільність запитань, спрямованих на репродуктивне відтворення змісту;

— якість проблемних запитань;

— здатність «вчителя» до експромту;

— ступінь оптимальності темпоритму бесіди.

Література

- Багрянний І. Тигролови: роман; Чому я не хочу вертатися до СРСР?: памфлет / Біографія Івана Багряного та шкільна версія аналізу роману Григорія Ключека. — Кіровоград, 2000.
- Ключек Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. — К., 1998. — С. 51–85.
- Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія. — Кіровоград, 1999.

ЗАМІСТЬ ЗАКЛЮЧНОГО СЛОВА

Уже завершуючи підготовку рукопису цієї книжки, натрапив на сайті «Української правди» статтю соціологічного характеру, у якій йдеться про інтереси сучасних підлітків. Прочитавши її, подумав: виклад цієї статті був би цілком доречною післямовою до книжки. Післямовою відкритою, з підтекстом, який, мабуть, не варто коментувати, але над яким варто глибоко задуматися...

Інтереси столичних підлітків: соцмережі, комедії, шокування оточення

Більшість київських школярів віком 13–16 років вважає за краще дивитися фільми комедійного жанру, а майже половина нейтрально ставиться до сцен насильства.

Такими є результати дослідження впливу ЗМІ на дітей і формування комп'ютерної залежності у підлітків, проведеного Центром науково-освітніх інновацій та моніторингу.

Так, згідно з результатами дослідження, 62% респондентів вважають за краще дивитися фільми комедійного жанру, а 28% школярів віддають перевагу фільмам жахів, трилерам, бойовикам.

«Лідерами серед фільмів, які подобаються підліткам 13–16 років, виявилися «Шрек», «Гаррі Поттер», «Один удома». Але водночас понад 28% учнів обрали фільм «Пиля»... також відзначають фільм «Пункт призначення», — розповіла директор центру Оксана Денисюк, представляючи результати дослідження.

«За результатами дослідження, більш ніж у третини учнів після перегляду деяких фільмів виникає бажання шокувати оточення, а у кожного десятого зашкодити комусь або чому-небудь», — дала вона.

Половина опитаних підлітків зазначила, що негативно ставить-ся до сцен насильства, проте 46% висловили нейтральне ставлення до них.

«Це дуже тривожний симптом, тому що в певних сприятливих або несприятливих обставинах ті, хто нейтрально ставиться до сцен насильства, можуть поводитися агресивно», — пояснила Денисюк.

Найбільшу популярність серед підлітків, за даними дослідження, мають *сайти файлообмінників* — 70% опитаних школярів віддали їм перевагу.

При цьому *Інтернет* є лідером серед ЗМІ, якими користуються підлітки, таким його вважає 92,6% респондентів.

Інформацією ж для підлітків є спілкування у соцмережах, відвідування чатів та форумів, чому надає перевагу 64% підлітків на дозвіллі. Далі йде перегляд фільмів, прослуховування музики, гра у комп'ютерні ігри. Водночас, 2,4% підлітків зізналися, що відвідують сайти для дорослих.

Читати вважають за краще читати 26% опитаних.

Водночас позитивно оцінюють вплив ЗМІ 23%, частково позитивно — 42%, частково негативно — 15%.

Крім того, на запитання, чи варто довіряти інформації, яка надходить зі ЗМІ, 2,5% респондентів відповіли ствердно, 90% вважають, що частково можна довіряти, а 8% — переконані, що не варто.

Денисюк зауважила, що газети та радіо підлітки ігнорують. «Для мене було відкриттям, що газети і радіо практично сучасними молодими людьми у віці 13–16 років не розглядаються як джерело інформації. Відповідно 3,5 і 3,2 відсотка», — сказала вона.

Як зазначила Денисюк, згідно з результатами дослідження, 30% опитаних столичних підлітків уже мають ознаки формування комп'ютерної залежності.

У дослідженні взяли участь учні 8–10 класів київських шкіл, їхні батьки та класні керівники. Репрезинтативна вибірка дослідження — 7 тис. осіб.

(Електр.ресурс:http://life.pravda.com.ua/society/2012/11/14/115688/view_print/)

Навчальне видання

КЛОЧЕК Григорій Дмитрович

**ЗІ СТУДІЙ
ПРО ЛІТЕРАТУРНУ ОСВІТУ**

Збірник статей та матеріалів

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Донара Пендзей*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Технічний редактор *Оксана Чучук*

Комп'ютерна верстка *Ірини Демків*

Підписано до друку 15.02.2013. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Galleon. Умовн. друк. арк. 11,16. Умовн. фарбо-відб. 11,16.

Видавництво «Навчальна книга–Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м.Тернопіль, 46002

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

office@bohdan-books.com, www.bohdan-books.com

ISBN 9789661032865

9 | 789661 | 032865 |